

що демонструє лише початковий етап русифікаційного впливу в цьому регіоні.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Національні меншини України у ХХ столітті: історико-правовий аспект. – К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. – К., 2000. – 356 с.; Національні меншини в Україні 1920–1930-ті роки. – К.: Четверта хвиля, 1996
2. Національні меншини України у ХХ столітті: історико-правовий аспект. – К., 2000. – С. 17
3. Нестеренко, В. А. Росіяни на Поділлі в період «коренізації» (20-і роки ХХ ст.) / В. А. Нестеренко // Науковий збірник історичного факультету. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. – Кам'янець-Подільський, 2000. – Том. 6. – С. 205-211.
4. Роговий, В. М. Україно-російські етнонаціональні відносини в Україні в 20- 30-х рр. ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. іст. наук / В. М. Роговий. – К., 2001. – 19 с.

Юрій Зінько

АНТИРЕЛІГІЙНІ ДІЇ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ ВЛАДИ НА ВІННИЧЧИНІ У 1930 - Х РР.

***Анотація.** У статті досліджується політика більшовицької влади стосовно обмеження й ліквідації релігії та побудови «безвірницької» радянської держави. Висвітлено антицерковні дії більшовиків, їх репресивні заходи щодо священнослужителів та віруючих, показано опір релігійних спільнот антирелігійним заходам влади на теренах Вінниччини у 1920-х – 1930-х рр.*

***Ключові слова:** Релігія, церква, духовенство, віруючі, більшовики, антирелігійна пропаганда.*

Yuriy Zinko

ANTIRELIGIOUS ACTIONS OF THE BOLISHE AUTHORITY IN VINNYTSIA REGION IN THE 1930S - 1940S.

***Abstract.** The article examines the policy of the Bolshevik government regarding the restriction and liquidation of religion and the construction of a "faithless" Soviet state. The anti-church actions of the Bolsheviks, their repressive measures against clergy and believers are highlighted, and the resistance of religious communities to the anti-religious measures of the authorities in the Vinnytsia region in the 1920s and 1930s is shown.*

***Keywords:** Religion, church, clergy, believers, Bolsheviks, anti-religious propaganda.*

У 1920-х – 1930-х рр. з утвердженням в СРСР сталінської тоталітарної системи здійснювалась державна політика атеїзації населення, проводилось планомірне нищення релігії та церкви, як головної перешкоди на шляху до соціалізму. Запроваджуючи «войовничий» атеїзм радянська влада руйнувала релігійні спільноти та переслідувала духовенство й віруючих.

З перших років свого існування більшовицька влада проводила активну дискусію з релігійного питання, а вже з кінця 1920-х років в країні відбувався перехід від «безвірницького» виховання до жорсткої антирелігійної політики. У вересні 1932 року у журналі «Молодий авангард» повідомлялось про спеціальне рішенням ЦК ВКП(б) щодо запровадження «безбожної п'ятирічки» й ліквідації до 1937 року всіх релігійних конфесій і різних виявів релігійності. Під удар більшовицького державного апарату попали релігійні інституції, які комуністична партія знищувала як соціальний інститут.

Радянська влада задля дискредитації церкви й віруючих застосовувала різні форми антирелігійної пропаганди: проводила лекції та безвірницькі заходи, на яких йшлося про релігію як пережиток минулого, поширювала літературу й плакати атеїстичного змісту. Представники влади активно залучали пресу для друку офіційних постанов з питань релігії, інформації про роботу безвірницьких організацій, поширення статей та матеріалів, в яких висміювали віруючих та показували священнослужителів «ворогами-контрреволюціонерами».

Антирелігійну роботу серед населення очолювала Спілка безвірників, яку з посиленням боротьби з релігійністю перейменували на Спілку войовничих безвірників. Її гуртки діяли при колбудах, школах, різних організаціях та до свого складу зараховували представників робітничого класу, колгоспників, освітян, а також дітей шкільного віку. До місцевих осередків входили партійні та радянські працівники, комсомольці й активісти, які мали зміцнювати антирелігійний фронт. На Вінниччині антирелігійну кампанію проводили обласний, районні та місцеві атеїстичні товариства «Безвірників», які на початок 1933 р. до своїх лав записали 19859 осіб [1, с. 49].

Щоправда антирелігійна пропаганда не мала широкого впливу на віруюче населення, яке не відмовлялось від своїх релігійних переконань, не полишало релігійні організації і продовжувало підтримувати священнослужителів. У 1936 р. на Вінниччині діяло лише 218 осередків войовничих безвірників, які об'єднували 8720 членів [2, арк. 9].

За цих умов більшовики посилювали пропагандистську роботу та вдавались до заходів адміністративного тиску й репресій щодо релігійних спільнот та священників. Під вигаданим приводом місцеві органи влади відмовляли у реєстрації громад та духовенства, здійснювали закриття храмів й перетворення їх на клуби, музеї, кінотеатри чи складські приміщення, що дозволило суттєво зменшити кількість церков. В другій половині 1930-х років в межах Вінницької області функціонувало 439 храмів (на початок 1930-х рр. – 2613) – 245 православних церков, 185 синагог й 9 молитовних будинків

протестантів. З церковного вжитку було витіснено українську мову – у 1937 р. нею в православних храмах УСРР більше не послуговувалися [3, с. 210].

Масове закриття храмів більшовики пояснювали добровільним відходом населення від релігії. В одному з звітів голови Спілки войовничих безвірників Вінниччини зазначалось, що «Тепер в переважній більшості замість ікон та інших релігійних забобонів колгоспники свідомо оздоблюють свої хати портретами вождів партії та уряду, замість пісень-пригноблення і релігійного дурману, які раніше співали в церквах, лунають пісні та частівки складені нашими п'ятисотенницями та колгоспниками про товариша Сталіна, про культурне, заможне життя» [4, арк. 5].

Віруюче населення було під постійним контролем органів НКВС, оперативні працівники яких через «повідомителів» із числа місцевих жителів, часто за плату у розмірі від 600 до 1200 карбованців на рік, збирали інформацію про настрої у релігійних громадах [5, арк.28.]. Священників переслідували та безпідставно позбавляли права здійснювати богослужіння. У 1936 році представники Теофіпольської районної влади з гордістю доповідали в обласний комітет партії більшовиків про виселення з району «останніх 7 попів» [6, арк. 14.]. Каральні органи влади часто звинувачували духовних осіб й церковний актив у контрреволюційній діяльності та порушували проти них кримінальні справи.

Про посилення репресій свідчить вказівка республіканського НКВС від 5 жовтня 1937 року про необхідність «у найкоротшій термін провести широку операцію з метою рішучого розгрому церковно-сектантських контрреволюційних кадрів» [7, с. 124.]. Такі дії влади по відношенню до священнослужителів були політично вмотивованими й мали дискримінаційний характер.

Релігійні спільноти та духовенство відстоювали власні права та інтереси церкви й намагались боротись з свавіллям місцевої влади. Вони часто писали листи та звернення до партійно-радянського керівництва, розраховуючи на підтримку та розуміння їх релігійних потреб. Однак, їх запити зазвичай залишались без відповіді, а гоніння проти церкви посилювались.

Отже, у 1930-х роках антирелігійна політика більшовиків внесла суттєві зміни у релігійне життя населення. Комуністична влада застосовувала різні засоби тиску на релігійні спільноти, нищила храми й намагалась зруйнувати релігійну свідомість віруючих та натомість вмонтувати комуністичну ідеологію. Однак викоринити релігію з повсякденного життя людей більшовикам не вдалося, церковне життя на українських теренах продовжувалося.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Зінко Ю.А. Заходи радянської влади в боротьбі з релігійними впливами на Вінниччині у 1920-х – 1930-х рр. // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Історія. Вип. 23. Збірник наукових праць / За заг.

ред. проф. О.А. Мельничука. Вінниця : ДП «Державна картографічна фабрика», 2015. С. 48 – 50.

2. Державний архів Вінницької області (далі: ДАВіО). Ф. П. 136 Оп. 6. Спр. 294.

3. Рубльова Н. Репресії проти «церковників» і «сектантів» в УСРР, 1917–1939 рр. / Рубльова Наталія // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. 2008. № 1 (28). С. 205-219. Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/gpu_2007_28_1_205 (дата звернення: 05.12.2024).

4. ДАВіО. Ф.П. 31. Оп. 1. Спр. 852.

5. ДАВіО. Ф.П. 31. Оп. 1. Спр. 379.

6. ДАВіО. Ф.П. 31. Оп. 1. Спр. 852.

7. Пащенко В. О. Держава і православ'я на Україні : 20 – 30 – ті роки ХХ ст. Київ : Видавництво «Полтава». 1993. 148 с.

Сергій Гальчак

ВІННИЧАНІ – ЛИЦАРІ СЛОВА, ВОЛІ І ДУХУ – ЖЕРТВИ ДОБИ РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

Анотація. У публікації йдеться про вінничан – співробітників редакцій друкованих ЗМІ, засновників та видавців часописів, які стали жертвами більшовицького терору в добу Розстріляного Відродження.

Ключові слова: лицарі слова, волі і духу, Розстріляне Відродження.

Serhiy Galchak

VINNYCHIANS – KNIGHTS OF WORD, WILL AND SPIRIT – VICTIMS OF THE AGE OF THE SHOT REVIVAL

Abstract. The publication is about Vinnytsia- employees of editorial offices of print media, founders and magazine publishers, who became victims of Bolshevik terror in the day of the Shot revival.

Keywords: knights of word, will and spirit, Shot revival.

Встановлена після поразки Української революції 1917 – 1921 рр. монопартійність більшовиків вимагала не тільки підкорення їхнім ідеям усіх громадян, але й активної підтримки. Тому цензура придушувала будь-яку опозиційну думку за принципом: «Немає розголосу, немає і події». Активно відбувалося зрощування цензури і політичної поліції – вже у березні 1923 р. була видана директива, в якій передбачалося за необхідне включати до місцевих управлінь у справах друку представників ДПУ [1, с. 169 – 170].

Із закриттям національно-патріотичних часописів почалися арешти їхніх співробітників. На журналістів заводилися «чорні списки», які з настанням доби Розстріляного Відродження стали розстрільними.

Офіційно початком масового нищення української інтелігенції вважається травень 1933 р., коли відбувся арешт Михайла Ялового та сталося самогубство Миколи Хвильового.